

СЛОВ'ЯНСЬКА ОКРЕМІШНІСТЬ ТА АКУЛЬТУРАЦІЯ ПЕРШИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО КАНАДИ

У статті здійснюється спроба представлення української моделі акультурації в Канаді, що ґрунтується на пріоритеті та ідеї збереженні власної національної культури і разом із тим на усвідомленій підтримці політики багатокультурності країни, на подальшому розвитку її культури, міжкультурній комунікації в інокультурному середовищі. Увагу зосереджено на українських поселенцях, перша хвиля яких прибула до Канади в 1891 р. на постійне проживання і належала, як й інші слов'яни, до невідомої (акультураційної) групи населення.

Ключові слова: акультурація; ідентичність; багатокультурність; слов'янство; українські поселенці в Канаді.

В статье осуществляется попытка представления украинской модели аккультурации в Канаде, что основывается на приоритете и идее сохранения собственной национальной культуры и вместе с тем на сознательной поддержке политики многокультурности страны, на дальнейшем развитии её культуры, межкультурной коммуникации в инокультурной среде. Внимание сосредоточено на украинских поселенцах, первая волна которых прибыла в Канаду в 1891 г. на постоянное жительство и принадлежала, как и другие славяне, к недоминирующей (аккультурационной) группе населения.

Ключевые слова: аккультурация; идентичность; многокультурность; славянство; украинские поселенцы в Канаде.

The article is an attempt to Ukrainian representation model of acculturation in Canada, which is based on the priority and the idea of self-preservation of the national culture and at the same time support the policy of multiculturalism conscious countries on the further development culture, cross-cultural communication in the cultural environment. Attention is focused on Ukrainian settlers, the first wave which arrived in Canada in 1891 for permanent residence and owned, as well as other Slavs, to the non-dominant (akkulturatsionnoy) population.

Key words: acculturation; identity; multiculturalism; Slavic; Ukrainian settlers in Canada.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що в світі дедалі зростає динаміка еміграційних процесів та змінюється їхній характер. Безпосередньо це стосується і слов'янських країн. Потреба збереження національної та власної ідентичності слов'ян стикається з необхідністю адаптації слов'янськості з іншими неслов'янськими культурами.

Мета статті – дослідження явища акультурації на стадії першого переселення українців до Канади наприкінці XIX ст.

Поняття акультурація (англ. acculturation, от лат. ad – к и cultura – утворення, розвиток) – процес взаємовпливу культур, сприйняття одним народом повністю або частково культури іншого народу [1, 2].

Термін «акультурація» вперше оприлюднили наприкінці XIX ст. американські етнологи Дж. Пауел (1880) та У. Хоумз. Уперше це поняття застосував німецький етнолог В. Крікенберг у 1910 р. [3]. Його

співвітчизник і колега Р. Турнвальд уперше вдається до терміна «acculturation» у назві наукової праці в 1932 р. [4]. У 1935 р. Р. Редфілд, Р. Лінтон і М. Херковіч розробили типову модель дослідження акультурації [5, 6].

Це поняття було висунуто на противагу таким поняттям, як дифузія та асиміляція культур [7, 8, 9].

Як вважає Р. Д. Ушканова, акультурація є багатостороннім, багатоаспектним та багатомірним соціальним явищем [2].

Дж. Беррі, професор Університету Куїнс, Канада, співробітник Міжнародної науково-навчальної лабораторії соціокультурних досліджень, засновник теорії акультурації, віддав їй розробці понад сорок років. Поняття «акультурація» він визначає як зміну культури, що відбувається в процесі постійного прямого контакту між двома різними культурними групами [10, 11]. Його теорія акультурації становить значний

інтерес у процесі аналізу української переселенської групи до Канади як представника слов'янства. На думку Дж. У. Беррі, найбільш значущим підсумком і метою процесу акультурації є тривала адаптація до життя в умовах чужої культури. Ця адаптація характеризується змінами в особистій та груповій свідомості, з огляду на вимоги оточуючого середовища.

У сучасній науці акультурацію прийнято розглядати в двох аспектах: психологічному та соціокультурному. Психологічний аспект – досягнення психологічного задоволення в рамках чужої культури. Соціокультурний аспект полягає в умінні вільно орієнтуватися в новій культурі, успішно вирішувати повсякденні проблеми в сім'ї, побуті, на роботі.

Існує чотири основні стратегії акультурації: асиміляція, маргіналізація, сепарація та інтеграція [12]. Українські переселенці першої хвилі еміграції органічно вписуються в цю схему.

Акультурація – об'єкт дослідження різних соціально-гуманітарних наук [13, 14]. До аналізу акультурації звертаються антропологи, етнологи, історики, політики, фольклористи, соціологи, психоаналітики, культурологи, мовознавці, мистецтвознавці та ін. Виділимо праці таких науковців різних поколінь і різних країн, як: Д. Беррі, О. Блинова, О. Грабович, М. Гримич, В. Євтух, І. Книш, Р. Лінтон, В. Макар, І. Осташ, Р. Редфілд, Я. Рудницький, М. Слюсаревський, М. Херсковиць. Дедалі зростає кількість дисертаційних досліджень та наукових статей з акультурації. Теорія акультурації розвивається і збагачується новими оригінальними ідеями [15]. Тобто, на сьогодні існує вже доволі велика історіографія питання, хоча, на жаль, нема узагальнювальної бібліографії. А наукових досліджень, що безпосередньо стосуються акультурації канадських українців як невідомої слов'янської групи цієї країни, – зовсім обмаль.

Так, ідеї проектування дослідження акультурації в сучасному суспільстві аналізує Дж. Беррі [16, 17]. Він вивчає мету, час контактів, їхню глибину, політичні, економічні, демографічні та культурні зміни; участь у цьому людини. Простежити трансформацію його підходів до комунікаційних процесів, що відбувалися в середовищі українських піонерів Канади, ми плануємо здійснити в наших наступних дослідженнях. Дослідження процесу акультурації українських іммігрантів у Канаді має свої особливості, особливу модель, що зумовлено, зокрема, слов'янським, а саме – українським менталітетом [18, 19].

У процесі акультурації українські переселенці розв'язували проблеми збереження своєї культурної ідентичності і можливості включення в іншу культуру [20, 21].

Українські піонери – одна з найбільших слов'янських груп у цій країні, яка перебувала під впливом домінуючої групи (канадське суспільство). Акультурація українців у Канаді починалася не з кроків безоглядного влиття в іншу культуру, а зі збереження власної культури, надбання і властивості якої вливаються в мозаїку інших національних культур Канади, в її багатокультурність, входять у мультикультурне середовище країни постійного проживання.

Для українських іммігрантів акультурація в Канаді – не тільки налагодження контактів представників різних культур. Це – процес, пов'язаний з протистоянням асиміляції, зі збереженням національної ідентичності, історичної і духовної пам'яті сотень поколінь українців, що є феноменом стійкості національної свідомості.

Українці, що прибули до Канади в останній чверті XIX ст., доволі швидко, з огляду на природну комунікабельність, адаптувалися до чужої культури, але при цьому не були нею поглинуті, залишилися повноцінною нацією.

«Збереження спадщини народної культури – трудомісткий і відповідальний процес, який вимагає не лише архівознавчого і музеєзнавчого досвіду і навичок, а ще й надзвичайно об'ємної польової роботи, яка передусє власне архівній чи музейній» [22].

Переселення українців до Канади в 2016 р. відзначає своє 125-річчя [23]. Дехто пророкував, що ця слов'янська маса перетвориться на цвинтар, що над канадським українством буде зведено «хрест». Однак «винародовлення» українців не сталося. Допомогла та обставина, що наші земляки оселялися скупченою масою на фермах та в містах. Це сприяло творенню своїх громад і свого культурного життя. Згуртованість стала запобіжником для мовного лінгвіциду, допомогла зберегти національну свідомість і суттєво уповільнити неминучий процес денационалізації, дала можливість свідомо прийти до процесу акультурації. Скупченість поселень дала нагоду піонерам будувати церкви, читальні, народні доми; зберегти вірність християнству, український фольклор, музику, танок. Ця заробітчанська, трудова еміграція, гнана з рідних земель голодом, безробіттям, приниженням, безправ'ям, абсолютною безперспективністю на краще майбутнє, зберегла свій національний потенціал, любов до прадідівських звичаїв і традицій, а стратегія пристосування першопрохідців – внутрішня оборона, що сягає корінням глибини віків, захист власної культури, національної окремішності.

Українські злидарі (безземельні та малоземельні селяни) одержали нову батьківщину, вільну землю. Та вони були тією народною масою, з якою спочатку ніхто в країні не рахувався. Представники слов'янства, українські першопрохідці, «є одним із найперших народів-поселенців або народів-засновників у степовому районі» [15], змушені були пройти через дискримінацію з боку англо-саксонських поселенців.

Українці прилаштувалися до нових обставин, вчилися господарювати згідно з потребами іншої країни, вчили англійську мову. На нашу думку, т. зв. «культурний шок» українців не був такого великого масштабу, як в інших слов'янських групах. За розпорядженням канадського уряду розроблялися спеціальні програми для навчання емігрантів, що, в свою чергу, сприяло піднесенню рівня виробничої культури в їх середовищі.

Поєднуючи традиції з культурними ресурсами нової території поселення, українська громада Канади, створювала нові місцеві версії своєї віддаленої культури. Відбувається політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націст-

ворення; подальша соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. Українська діаспора Канади стає інтегрованим сегментом канадського суспільства, але її дії щодо своєї етнічної батьківщини не виходять за рамки національних інтересів канадської держави.

Усе це дало можливість українцям не тільки залишитися нацією, а й стати повноправними громадянами нової батьківщини. Українські переселенці пройшли шлях від хати під солом'яною стріхою до поважних урядових посад; сформували потужний прошарок інтелігенції, організували українську спільноту так, що вона, її суспільно-громадські осередки користуються високою повагою і суттєво впливають на внутрішню і зовнішню політику країни.

Двомовна освіта стала гарантом збереження ідентичності українців у Канаді та їхньої інтеграції в суспільство. Сьогодні діти та онуки українських переселенців здобувають вищу освіту в Альбертському, Манітобському, Оттавському Торонтському університетах, університетах Монреалю, Ватерлоо, Ріджайні, Лайкпеди, Карлтона та ін. Функціонують Інститут ім. Святого Володимира (Торонто, Онтаріо), Коледж ім. Святого Андрея (Вінніпег, Манітоба), Інститут імені митрополита Андрея Шептицького, Інститут Петра Могилі.

Сьогодні канадські українці мають високий освітній рівень, що дозволяє їм займатися науковою, культурною та підприємницькою діяльністю; брати активну участь у громадському та політичному житті країни. Нині українська діаспора Канади належить до високоурбанізованої й освіченої національної меншини країни.

Свідченням акультурації є те, що уже в 1902 р. ряд українців було обрано до муніципальних установ. У 1907 р. відомі видатні україно-канадські політичні діячі: К. Генік-Березовський (перший український держслужбовець на постійній службі), І. Бодруг, І. Негрич, М. Стечишин, Т. Ферлей. У 1913 р. і 1915 р. представники української спільноти висунули свої кандидатури на вибори в місцеві органи влади. Один українець був обраний у місцеву раду Вінніпега, інший – у сейм провінції Манітоба. За даними українського щоденника «Свобода» (1985, № 228, т. 92), сім років підряд обирався до міської управи Торонто В. Бойчук; до шкільних рад увійшли В. Мельник і О. Чумак. У 1913 р. А. Шпандро посів місце в парламенті провінції Альберта.

Зазначимо, що добір кандидатів до Кабінету міністрів Канади відбувається з урахуванням територіально-географічних, національно-етнічних та релігійних факторів. Отже, етнічні групи (в тому числі слов'янські), можуть впливати на формування політики уряду в процесі виборів (завдяки існуванню мажоритарної системи), а також і після виборів, використовуючи зв'язки зі «своїми» представниками в уряді.

Канадські українці відіграють значну роль у політичному житті країни, посідають різні міністерські та адміністративні посади. Наприклад, послы (у різні роки): Т. Ферлей, М. Григорчук, Д. Якиміщук, М. Бачинський, А. Глинка, Ф. Заплідний, І. Дікур, А. Голо-

вач, В. Скорейко, В. Яцул, М. Стечишин та десятки ін. Так, В. Гавриляк був тричі обраний мером м. Едмонтон. Прем'єр-міністр Альберти – українець Е. Стельмах, депутат Національної Асамблеї (парламенту) – Є. Шимка, у Парламенті Канади працює Б. Вжесневський; лідером Ліберальної партії Канади є Ж. Кеннеді (мати – українка); сенатор від Партії прогресивних консерваторів – І. Гнатигшин; генерал-губернатора Канади – Р. Гнатигшин; головний прокурор Канади – І. Сопінка та ін.

До числа відомих людей Канади належать: економіст, член Римського клубу, Міжнародної Академії Менеджменту, Світової академії мистецтв та наук Б. Гаврилишин; доктор філософії та історії, автор популярного в Україні підручника О. Субтельний; відомий вчений-філолог, історик, громадський і церковний діяч І. Огієнко (митрополит Іларіон). Вписали свою сторінку в розбудову життя української діаспори й Канади: редактор часопису «Новини» в Едмонтоні та «Канадійського українця» у Вінніпезі Р. Кремар; педагогічний діяч, редактор трьох українсько-канадських і одного загально-періодичного видання, поет, громадський діяч І. Данильчук; публіцист, науковець, один із перших ректорів Інституту Петра Могилі в Саскатуні Ю. Стечишин; журналіст і письменник Р. Рахманний, філолог і славіст, бібліограф, письменник Я. Рудницький; автор теорії соціального вчення А. Бандура; президент канадської психологічної асоціації Б. Барилко, доктор медицини, радіолог, політичний діяч Ф. Богатирчук; перша канадська жінка-астронавт і перший лікар-невропатолог, який піднявся в космос – Р. Бондар; біохімік, почесний доктор наук Університету Манітоби І. Глинка; юрист, фундатор однієї з найбільших у країні фармацевтичних корпорацій «Biovail Corporation», власник хокейних клубів «Ottawa Senators» і «Melnyk Racing Stables Inc.» Є. Мельник; винахідник, науковий працівник компанії ІВМ в галузі комп'ютерних технологій Л. Романків; письменник, учений Яр Славутич; королівський радник, перший суддя Верховного суду Канади українського походження Дж. (Іван) Сопінка; учений у сфері медичної фізики, ректор Саскачеванського університету, учасник розробки першого в світі апарату «Кобальт-60» та одного з перших ядерних медичних сканерів, віце-губернатор провінції Саскачеван Сільвія Ольга Федорук; бізнесмен, меценат П. Яцик та багато ін.

В Оттаві працює шість депутатів федерального парламенту. Є чимало міністрів і депутатів українського походження у провінційних урядах та інших державних установах.

Отже, українська модель акультурації в Канаді – це пріоритет і збереження власної національної культури і свідомо підтримка політики багатокультурності країни, урізноманітнення її культури, міжкультурної комунікації в інокультурному середовищі.

Однак дослідження акультурації української діаспори як представників слов'янської Канади потребує ще значних досліджень в історичному контексті; визначення специфіки акультурації на сучасному етапі, систематизації історичного досвіду акультурації в Канаді.

ЛІТЕРАТУРА

1. I. Теория культурной грамотности Е. Хирша [Электронный ресурс]. – Режим доступа : /http://studopedia.su/2_148_akkulturatsiya-ee-vidi-i-rezultati.html.
2. Ушканова Р. Д. Аккультурация как объект социально-философского исследования : дисс. канд. филос. наук [Электронный ресурс] / Р. Д. Ушканова. – Якутск, 2011. – Режим доступа : <http://www.disserscat.com/content/akkulturatsiya-kak-obekt-sotsialno-filosofskogo-issledovaniya>.
3. Крикенберг В. Illustrierte Völkerkunde в контексте культурного взаимодействия между некоторыми племенами Южной Америки [Электронный ресурс] / В. Крикенберг. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B4_%D0%A0%D0%B8%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B4
4. Thurnwald R. The Psychology of Acculturation / R. Thurnwald // American Anthropologist. – 1932. – №34. – P. 557–569.
5. Redfield R. Memorandum for the Study of Acculturation / R. Redfield, R. Linton, M. J. Herskovits // American Anthropologist. – 1936. – Vol. 38. – No. 1. – P. 149–152.
6. Маркова С. Д. Аккультурация: к теории вопроса / С. Д. Маркова // Современные научные исследования и инновации. – 2015. – № 12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://web.snauka.ru/issues/2015/12/60006>.
7. Berry J. W. Acculturation and mental health / J. W. Berry, U. Kim // P. Dasen, J. W. Berry, N. Sartorius (Eds.) Health and cross-cultural psychology. – London: Sage, 1988. – P. 207–236.
8. Schmitz P. G. Acculturation styles and health / P. G. Schmitz // S. Iwawaki, Y. Kashima, K. Leung (Eds.) Innovations in cross-cultural psychology. – Lisse : Swets & Zeitlinger, 1992. – P. 360–370.
9. Boski P. Social cognitive methods in the study of immigrants' psychological acculturation / P. Boski // D. Keats, D. Munro, L. Mann (Eds.) Heterogeneity in cross-cultural psychology. – Lisse : Swets & Zeitlinger, 1989. – P. 124–141.
10. Берри Дж. У. Аккультурация и психологическая адаптация: обзор проблемы / Дж. Берри ; пер. с англ. И. Шолохова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.ru/articles/3_4-01/198.html/.
11. Beiser M. After the door has been opened: Mental health issues affecting immigrants and refugees in Canada / M. Beiser, C. Warwick, J. W. Berry. – Ottawa : Ministries of Multiculturalism and Citizenship and Health and Welfare, 1988.
12. Литвишков С. В. Аккультурация как освоение чужой культуры : понятие и основные стратегии [Электронный ресурс] / С. В. Литвишков. – Режим доступа : <http://www.rae.ru/forum2012/273/1607>.
13. Сахарчук Л. І. Соціалізація, інкультурація та аккультурація мовців у інформаційному мультикультурному суспільстві / Л. І. Сахарчук. – Київ : Вид. Центр КНЛУ, 2009. – С. 314–317.
14. Дем'яненко О. С. Аккультураційні стратегії та підготовка до міжкультурної взаємодії в поліетнічному просторі [Електронний ресурс] / О. С. Дем'яненко. – Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2013/akulturatsijni-strategiji-ta-pidhotovka-do-mizhkulturnoji-vzaemodiji-v-polietnichnomu-prostori/>
15. Ушанова И. А. Перспективы развития теории аккультурации в глобализованном мире / И. А. Ушанова // Вестник Новгородского университета. – 2003. – № 24. – С. 65–70.
16. Berry J. W. Acculturative Stress / J. W. Berry // Psychology and Culture / [ed. by W. J. Lonner & R. S. Malpass]. – Allyn & Bacon, 1994.
17. Berry J. W. Cross-cultural psychology / J. W. Berry, Y. H. Poortinga, M. H. Segall, P. R. Dasen. – Cambridge University Press, 2002. – 588 p.
18. Психологія етнічних міграцій та аккультурації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/psihologia-2-1/129.htm>. – Загл. с экрана.
19. Аккультурація як механізм взаємодії культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://gx3000.ru/kulturologija/akkulturacija-jak-mehanizm-vzaemodii-kultur.html>.
20. Beiser M. After the door has been opened : Mental health issues affecting immigrants and refugees in Canada / M. Beiser, C. Warwick, J. W. Berry. – Ottawa : Ministries of Multiculturalism and Citizenship and Health and Welfare, 1988.
21. Селиверстова Н. А. Аккультурация мигрантов / Н. А. Селиверстова.
22. Д. Ю. Зубарев // Знание. Понимание. Умение. – 2015. – Вып. № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : – <http://cyberleninka.ru/article/n/akkulturatsiya-migrantov#ixzz4D4r3Azkv/>.
23. Гримич М. З історії збирання і збереження народної спадщини українців Канади [Електронний ресурс] / М. Гримич. – Режим доступу : http://nndiuv.org.ua/images/book/zberzhennia_kanad_spadschynu.pdf. – Назва з екрана.
24. Солонська Н. Г. Українська канадіана та бібліографічне забезпечення її досліджень (за фондами Відділу зарубіжної україніки НБУВ) / Н. Г. Солонська, Г. О. Борисович // Тези Міжнар. наук. конф. «Бібліотека. Наука. Комунікація». – Київ : НБУВ, 2015.
25. Кравченко Б. Будуймо будучину. Українські канадці в 21-му столітті – проект дії / Б. Кравченко // П'ятнадцятий Конгрес Українців Канади. – Вінніпег, Манітоба ; 10–13 жовт. 1986. – Вінніпег, Манітоба : Накладом Конгресу Українців Канади, 1986. – С. 161–168.

Рецензенти:

Кротофіль М., д-р філософії, ад'юнкт.

(Університет ім. Миколи Коперніка, Торунь, Польща)

Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, професор.

(Чорноморський національний університет імені Петра Могили)